SEJ
SPOŁECZEŃSTWO
EDUKACJA
JĘZYK

Tom 17/2023, ss. 171-192
ISSN 2353-1266
e-ISSN 2449-7983
DOI: 10.19251/sej/2023.17(11)
www.sej.mazowiecka.edu.pl
Otrzymano: 29.04.2023
Zaakceptowano: 01.06.2023
Opublikowano: 21.09.2023

CC BY

Dariusz J. Szadkowski
Akademia Mazowiecka w Płocku
Orcid: 0000-0002-0293-0725

AUTORYTARYZM A POSTAWY STUDENTÓW AKADEMII MAZOWIECKIEJ W PŁOCKU WOBEC OSOBY WŁADIMIRA WŁADIMIROWICZA PUTINA – PREZYDENTA FEDERACJI ROSYJSKIEJ

AUTHORITARIANISM AND THE ATTITUDES OF STUDENTS OF THE MAZOVIAN ACADEMY IN PŁOCK TOWARDS THE PERSON OF VLADIMIR VLADIMIROWICZ PUTIN – PRESIDENT OF THE RUSSIAN FEDERATION

Streszczenie:

Artykuł dotyczy problematyki postaw młodego człowieka, studenta Akademii Mazowieckiej w Płocku wobec osoby Władimira Władimirowicza Putina, prezydenta Federacji Rosyjskiej, która jest agresorem i z punktu widzenia prawa odpowiada za agresję, a sam jej przewódca jest ścigany za zbrodnie wojenne przez Międzynarodowy Trybunał Karny[1]. W artykule zaprezentowano i omówiono wyniki badań, które zostały przeprowadzone wśród studentów. Ich celem było wykazanie związku pomiędzy zmieniającymi się postawami, z uwzględnieniem u badanych poziomu autorytaryzmu, względem osoby Putina. W pierwszej części tekstu została omówiona kwestia postaw (problemy definicyjne, struktura), w drugiej zdefiniowano pojęcia: autorytaryzmu, osobowości autorytarnej, postawy autorytarnej – używane w psychologii bardzo często, w różnym kontekście i rozumieniu. Następnie w centrum uwagi znalazł się sam prezydent Federacji Rosyjskiej Władimir Władimirowicz Putin. Przyjrzano się jego osobie w różnych obszarach życia. Artykuł zamyka omówienie badań i zakończenie, w którym dokonano podsumowania uzyskanych wyników badań i zaprezentowano kilka najważniejszych wniosków.

Słowa kluczowe: postawa, autorytaryzm, Putin

Summary

The present paper deals with the issue of attitudes of young people, students of the Mazovian Academy in Płock, towards Vladimir Vladimirovich Putin, President of the Russian Federation, which is the aggressor in the conflict with Ukraine and, from the legal point of view, is responsible for this aggression. The Russian leader himself is being prosecuted for war crimes by the International Criminal Court. The article presents and discusses the results of a survey that was conducted among the students. The aim of the survey was to demonstrate the relationship between changing attitudes, taking into account the respondents' level of authoritarianism, towards Putin. The first part of the paper discusses the issue of attitudes (definitional problems, structure), the second part defines the concepts of authoritarianism, authoritarian personality and authoritarian attitude – terms very frequently used in psychology in very different contexts and with different understandings. Next, the focus was on the President of the Russian Federation himself and the different areas of his life. The paper closes with a discussion of the research and a conclusion which summarises the research results and presents some of the most important conclusions.

Keywords: attitude, authoritarianism, Putin

[1] 17 marca 2023 r. Międzynarodowy Trybunał Karny wydał nakaz aresztowania prezydenta Rosji Władimira Putina. Sędziowie przychylili się do wniosku prokuratury, uznając, że są realne podstawy, by sądzić, że Putin jest odpowiedzialny za zbrodnie wojenne polegające na bezprawnych deportacjach dzieci z okupowanych terenów Ukrainy do Rosji.

1. Wprowadzenie

Inwazja Rosji na Ukrainę, wojna rosyjsko-ukraińska (w Rosji oficjalnie „wojskowa operacja specjalna", ros. *специальная военная операция*) – rozpoczęta 24 lutego 2022 r. przez Federację Rosyjską, stanowi eskalację konfliktu trwającego od 2014 r. Została poprzedzona rosyjskim żądaniem wykluczenia możliwości dalszego poszerzania NATO i redukcji potencjału militarnego sojuszu w Europie Środkowo-Wschodniej do stanu sprzed 1997 r. (Domańska, Wilk 2022).

Osoba Prezydenta Federacji Rosyjskiej Władimira Władimirowicza Putina jest – jak niestety uważa wielu zafascynowanych jego dokonaniami – „niezwykła i wyjątkowa. „Putin stawał się przewodnikiem stada, najstarszym z wilków, przez ćwierć wieku. […] Było zapotrzebowanie na zdrowego i młodego polityka, na człowieka trzeźwego, zamiast nasączonego od rana do wieczora Borysa Jelcyna" (Grala, Jurasz, 2023). Inni patrzą z pogardą, „Putin to zbrodniarz wojenny. Putin nie ma kontaktu z rzeczywistością. To dzisiaj zupełnie inny człowiek" (Bieliaszyn, 2023).

Warto zapytać, jaką postawę reprezentują studenci Akademii Mazowieckiej w Płocku wobec Putina, prezydenta Federacji Rosyjskiej. Czy ich postawa, która jest definiowana jako trwały wzorzec wartościujących reakcji na daną osobę, obiekt lub sprawę (w myśl często przytaczanej klasycznej definicji) będzie się zmieniała? Jaki jest poziom autorytaryzmu respondentów? Na te i inne pytania znajdziemy odpowiedź w tym artykule. Pamiętajmy jednak, że nasze postawy i poglądy determinowane są nie tylko przez czynniki zewnętrzne. Sami również wywieramy na nie wpływ i możemy sprawować nad nimi kontrolę. Podobnie jak w przypadku zachowania, nasze nastawienie i myśli nie zawsze ulegają zmianie pod wpływem presji sytuacyjnej, ale sami możemy je świadomie modyfikować dzięki posiadaniu wolnej woli.

W grudniu 2022 r., w styczniu i w lutym 2023 r.[2] poproszono reprezentatywną próbę 106 studentów o określenie swojej postawy wobec prezydenta Federacji Rosyjskiej: Putin – człowiek o „wyjątkowej osobowości", wpływ Putina na moje zachowania, autorytet płynący z osobowości Putina, Putin jako polityk.

[2] 24 lutego 2023 roku obchodziliśmy rocznicę wybuchu największego i najbardziej śmiercionośnego konfliktu w Europie po zakończeniu II wojny światowej. Rosja zaatakowała Ukrainę 24 lutego 2022 r. z trzech stron – z południa, wschodu i północy.

2. Problematyka postawy

Definicje postawy

Według Gordona Willarda Allporta[3] termin postawa pojawił się ponad osiemdziesiąt lat temu i został po raz pierwszy użyty przez filozofów Herberta Spencera[4] i Alexandra Baina, którzy przez postawę rozumieli „psychiczny stan gotowości do słuchania, uczenia się czegoś, stan, który jest warunkiem przyswajania sobie prawdziwej wiedzy" (Allport, 1935, 798–844; Mika, 1981, 111). Natomiast Z kolei we wczesnych teoriach psychologicznych pojęcie postawy pojawiło się dzięki rozważaniom N. Langego, T.A. Ribota, C. Ferego, którzy uważali, że tak zwane przez nich „postawy motoryczne stanowią podstawę %esów spostrzeżeniowych, %esów uwagi czy wybiórczej świadomości" (Mika 1981, 111).

Wraz z rozwojem badań zaczęło się rodzić coraz więcej wątpliwości. Dotyczyły one szczególnie tego, czy znajomość czyichś poglądów dotyczących danego obiektu i/lub związanych z nim emocji rzeczywiście pozwala przewidywać działanie konkretnej osoby w odniesieniu do danego obiektu (a nawet tylko uwzględnić wszystkie jego determinanty już po ujawnieniu się rzeczywistego zachowania). Oczekiwania nie były bezpodstawne, bowiem postawa łączyła w sobie podstawowe ze znanych grup czynników, mianowicie: poznawcze, emocjonalne i wykonawcze.

Oczywiście, nie od samego początku i nie we wszystkich szczegółowych teoriach postaw były w jednakowym stopniu uwzględniane (niektóre z nich akcentowały ważność elementów poznawczych, a inne np. emocjonalnych bądź %esu uczenia się). Jak już wspominano, postawa łączy w sobie trzy czynniki: poznawcze, emocjonalne i wykonawcze. W związku z tym można też wyróżnić trzy główne grupy definicji postaw (Mika, 1981, 112). W teoriach behawiorystycznych zwraca się uwagę przede wszystkim na zachowanie osobnika względem przedmiotów świata zewnętrznego, a w tym przedmiotów społecznych. W.A. Scott (Mika, 1982, 112–113) traktuje postawę jako nawyk lub jako wewnętrzną reakcję antycypacyjną, pośredniczącą w stosunku do zewnętrznego zachowania. Większość autorów o orientacji behawiorystycznej uważa, że postawy to pewnego rodzaju dyspozycje do zachowywania się w określony sposób.

W ujęciu socjologicznym definicja postawy (definicje te zostały przyjęte przez wielu psychologów) to „określony, względnie trwały stosunek emocjonalny lub oceniający do przedmiotu lub dyspozycja do występowania takiego stosunku, wyrażająca się

[3] Gordon Willard Allport (1897–1967) – psycholog amerykański. W latach 1930–1957 profesor Uniwersytetu Harvarda, na którym współorganizował Department of Social Relations. W latach 1937–1949 redaktor „Journal of Abnormal and Social Psychology". Jako jeden z pierwszych zajmował się badaniem osobowości, prowadził również badania z zakresu psychologii społecznej.

[4] Herbert Spencer w swoich *Pierwszych zasadach* (1862) napisał: „Dojście do właściwych sądów w kwestiach spornych wiele zależy od postawy umysłu, jaką zachowujemy słuchając lub biorąc udział w sporze: a dla zachowania właściwej postawy konieczne jest, abyśmy powinni dowiedzieć się, jak prawdziwe, a jednocześnie jak nieprawdziwe, są przeciętne ludzkie przekonania" (Spencer 1886, t. 1, 1, i).

w kategoriach pozytywnych, negatywnych lub neutralnych" (Mika 1981, 113). L. Thurstone przez postawę rozumiał stopień pozytywnego lub negatywnego natężenia uczucia względem jakiegoś przedmiotu (Mika 1981, 113). Murray i Morgan zwracali przede wszystkim uwagę na fakt trwałości postaw wobec obiektu je wywołującego (Mika 1981, 113).

Inne podejście do problemu definiowania postaw zaproponowali psychologowie związani z nurtami poznawczymi. Według nich postawa to nie tylko określone zachowania czy stosunek oceniający lub emocjonalny odnośnie do danego przedmiotu, lecz także odnoszące się do niego elementy poznawcze. Samuel E. Asch podkreślał przede wszystkim życiowe doświadczenia w kształtowaniu się danych postaw (Mika, 1981, 114). Według Rosenberga elementy poznawcze, którymi jego zdaniem są przekonania, i elementy afektywne pozostają ze sobą w ścisłym związku i harmonii. Inni zwolennicy teorii poznawczych dokonują syntezy dotychczasowych podejść, wzbogacając je o istotny dla nich element poznawczy.

Nawiązując do tego sposobu myślenia Stanisław Mika przez postawę rozumie „względnie trwałą strukturę lub dyspozycje do pojawienia się takiej struktury, %esów poznawczych, emocjonalnych i tendencji do zachowań, w których wyraża się określony stosunek wobec danego przedmiotu" (Mika 1981, 116).

Istotnym aspektem w badaniach było zagadnienie źródeł powstawania postaw. Skupiono się przede wszystkim na pojęciach, według których człowiek uczy się postaw, jak również wszelkich innych umiejętności. Istnieją takie sytuacje, obiekty, zarówno przedmioty, jak idee czy ludzie, z którymi kontakt jest dla nas przyjemny bądź przeciwnie. Kontaktowanie się z danymi obiektami dostarcza człowiekowi nagród albo kar, czyli wzmocnień, termin stosowany w teoriach uczenia się. Nagrody wiążą się z przyjemnymi odczuciami, zaś kary z przykrymi. Powtarzające się takiego samego rodzaju doświadczenia z danymi obiektami sprawiają, że uczymy się poprzez wzmocnienia, że w kontaktach z konkretnymi obiektami doznajemy przyjemności bądź przykrości. Zostaje w ten sposób ukształtowany emocjonalny komponent postaw, który dalej wpływa na powstanie komponentu poznawczego i zachowania. Z generalizacją mamy do czynienia wówczas, gdy nie pojedynczy obiekt, lecz cała gama obiektów zostaje objęta tą samą postawą. Ważnym aspektem w tym przypadku jest to, że wszystkie te obiekty zostają ze sobą powiązane przykładowo tym, że wspólnie występują w tym samym miejscu lub czasie; są do siebie podobne fizycznie, emocjonalnie, ideologicznie itp. Kryteriów takiego upodobnienia jest wiele. Można również spotkać inne umiejscowienie źródeł postaw, mówić o postawach jako instrumencie służącym czyimś potrzebom. Przykładowo lubienie bądź nielubienie przedmiotu postawy staje się instrumentem do osiągania założonych celów na przykładzie celów ekonomicznych, politycznych.

Struktura postawy

W ramach takich strukturalnych definicji postaw szczególna rola zostaje przypisana emocjom. Postawa powstaje, gdy ktoś wykształci trwałą reakcję emocjonalną na coś, co staje się przedmiotem postawy. Emocje są jednym z podstawowych regulatorów ludzkiego zachowania (Reykowski 1997, 61–74). Kierują do czegoś, kogoś, co wywołuje pozytywne emocje (kierunek dodatni), a sytuacja jest odwrotna w przypadku, gdy to coś, ktoś wyzwala w nas negatywne emocje. Dodatkowo można wziąć pod uwagę, że owe prowadzenie odbywa się z różną siłą. Uwzględniamy wówczas ten wymiar postaw, który nazywamy nasileniem (natężeniem).

Podczas badań skupiliśmy się także na trzech podstawowych komponentach postawy. Co ważne, ten sam „przedmiot" może wywoływać u różnych ludzi różne emocje, które albo „popychają", albo „odciągają". Kiedy mówimy, że ktoś ma pozytywny stosunek do czegoś lub kogoś, oznacza to emocjonalnie, że „coś" lub „ktoś" wywołuje pozytywne emocje. Jednak w zakresie zachowania oznacza to, że staramy się w pozytywny sposób docierać do obiektów. Na przykład, jeśli ktoś jest pozytywnie nastawiony do religii, będzie starał się być członkiem społeczności, która wyznaje tę religię, uczestniczy w jej rytuałach, wierzy w jej prawdziwość itd.

Kolejną ważną właściwością emocji, o której należy wspomnieć, jest umiejętność wyboru informacji, która do nas dociera. Jest to ważne w świetle proponowanej przez teorie tego nurtu postaw wiedzy należy stwierdzić, że ich elementem jest komponent poznawczy, czyli to, co „wiemy" o przedmiocie postawy.

Według komponentu emocjonalnego emocje albo nas przyciągają, albo odpychają, ale nie oba celują w ten sam przedmiot. Jeśli zdamy sobie sprawę, że przedmioty postawy mogą mieć różne właściwości, to prawda tych zasad pozostanie taka sama. Fakt, że jednocześnie nas przyciąga i odrzuca, polega na tym, że jego różne właściwości wyzwalają w nas różne emocje, w tym emocje o różnych znakach. Innymi słowy, kiedy mamy „częściowo" pozytywną postawę i „częściowo" negatywną postawę wobec czegoś, dochodzimy do wniosku, że charakter postawy jest ambiwalentny.

Trzecim elementem definicji struktur postaw jest ich komponent behawioralny. To zachowanie, poprzez które realizowane są relacje emocjonalne i wiedza o przedmiocie postaw. W ramach tych zachowań można mówić o tym, do czego zmierzają i o tym, w jaki sposób. Patrząc na powyższe stwierdzenie z perspektywy komponentu emocjonalnego, należy stwierdzić, że postawa może prowadzić do jednego z dwóch kierunków działania: zbliżania się do przedmiotu postawy lub unikania go. Znacznie bogatsze mogą być sposoby, w jaki ten cel może zostać osiągnięty. Wybór środków jest zapewne wynikiem wiedzy, którą posiadamy o obiekcie postawy. Zainteresowanie postawami wiązało się z oczekiwaniem, że znajomość składnika emocjonalnego i poznawczego pozwoli na określenie zachowań, których można oczekiwać po autorze postawy.

3. Autorytaryzm

Autorytaryzm – definicje i zakres pojęcia

Autorytaryzm to pojęcie, cieszące się wyjątkową i nieprzemijającą popularnością zarówno w świecie psychologii społecznej, jak i politycznej. W nauce pojawiło się jako odpowiedź na wydarzenia pierwszej połowy XX w. i fakt, że pomimo znacznego rozwoju cywilizacyjnego i społecznego ludzie, którzy nagle zaczęli mieć wybór i wolność, w tak dużej liczbie sami rezygnowali z tych zdobyczy i chętnie podporządkowywali się silnej władzy. Takie znaczenie kryło się w powstałym już w czasie trwania II wojny światowej haśle „ucieczki od wolności" (Fromm 1941)[5]. Przez autorytaryzm rozumiano system przeciwny demokracji – jak faszyzm[6], nazizm[7], czy komunizm – w którym dobro i prawa jednostki były podporządkowane dobru ogółu.

Pojęcia: autorytaryzm, osobowość autorytarna, postawa autorytarna – używane są w psychologii bardzo często, w różnym kontekście i rozumieniu. Oto kilka definicji autorytaryzmu, osobowości autorytarnej spotykanych obecnie w literaturze:

- Autorytaryzm to bezrefleksyjny konformizm w stosunku do zewnętrznych autorytetów, sztywna konwencjonalność i obmowa bliźnich (Gabennesch, 1972, 864);
- „Pojęcie autorytaryzmu dotyczy postaw wobec autorytetu i tolerancji na odmienność i wieloznaczność. Na jednym końcu znajduje się bezrefleksyjny konformizm w stosunku do autorytetów, sztywna konwencjonalność i nietolerancja, na drugim jest widzenia świata naznaczonego otwartością umysłu i takim sensem rzeczywistości społecznej, która jest względna i zmieniająca się, a nie absolutna" (Miller i in. 1981, 179);
- „Zasadniczo osobowość autorytarna posiada następujące cechy: zazwyczaj ma sztywne poglądy, uznaje konwencjonalne wartości, nie toleruje słabości (ani u siebie, ani u innych), przejawia silną skłonność do karania, jest podejrzliwa i wreszcie ma niezwykły respekt dla władzy" (Aronson 1978, 249).

---

[5] *Ucieczka od wolności* (1941) to część studium o strukturze charakteru współczesnego człowieka i o wzajemnej zależności czynników psychologicznych i socjologicznych. Fromm bada mechanizmy ucieczki od wolności, próbuje odpowiedzieć na pytania, dlaczego wolność nie jest dla człowieka wartością absolutną, dlaczego można go bez trudu podporządkować, zniewolić, dlaczego potrzebny mu jest wódz i poczucie identyfikacji z grupą. Nie jest to jednak książka o jakimś konkretnym, nazistowskim czy komunistycznym, zniewoleniu, ale o dobrowolnym poddawaniu się człowieka każdemu zniewoleniu, które daje poczucie bezpieczeństwa i oddala samotność.

[6] Faszyzm – (z wł. *fascismo*, od łac. *fasces* – wiązki, rózgi liktorskie) masowy ruch polityczny, ideologia o skrajnie nacjonalistycznym charakterze; utworzona w XX w. we Włoszech; uznająca kult nacjonalistycznego państwa oraz wodza, sprzeciwiająca się idei demokracji parlamentarnej.

[7] Nazizm - (skrót od niem. *Nationalsozialismus* – narodowy socjalizm) ideologia oraz system państwowy powstały w XX w. w Niemczech, uznawany za skrajny wariant faszyzmu; głównym orędownikiem ideologii nazistowskiej był Adolf Hitler.

Natomiast w słowniku psychologicznym Arthura S. Rebera i Emily S. Reber można przeczytać: „Autorytaryzm to system społeczno-polityczny, którego istotą jest podporządkowywanie praw jednostek władzy państwowej i jej przywódcy, typ reżimu niedemokratycznego" (Reber 2008, 71). Autorytaryzm jest rozumiany jako pewna mutacja dyktatury. Zdaniem Adama Przeworskiego już sama zapowiedź użycia siły, niekoniecznie samo jej używanie, wystarcza, by uznać dany system za dyktaturę (Przeworski 2017, 19–22).

Badania prowadzone w latach 40. na Uniwersytecie Kalifornijskim w Berkeley pod kierunkiem Theodora Adorna nad osobowością autorytarną były kontynuacją badań, które wcześniej, w latach 30., prowadzono w Instytucie Badań Społecznych we Frankfurcie – to w Niemczech ukazała się praca *Autoritäte und Familie*, w której po raz pierwszy Adorno i współpracownicy sformułowali koncepcję osobowości autorytarnej. W swoich badaniach w Berkeley brali pod uwagę wcześniejsze studia empiryczne na podobny temat, a także prace Bettelheima i Janowitza *Dynamics of Prejudice* o wpływie doświadczeń wojennych (napięcia i lęki) na nietolerancję i uprzedzenia rasowe wśród weteranów wojennych.

Podstawowe pytanie, które stało się inspiracją do badań w Berkeley, brzmiało: Jakie cechy psychiczne jednostki, zdeterminowane przez osobowość, decydują o tym, że ma ona „uprzedzenia" lub też, że jest ich pozbawiona? Na początku grupa Adorna zajęła się koncepcją osobowości, która nawiązywała do psychoanalitycznej wizji – głęboko ukrytych w człowieku poglądów i dążeń, ukształtowanych w okresie wczesnego dzieciństwa. Mają one decydujący wpływ na reakcje jednostki w okresie dorosłego życia, wyznaczając zakres i kierunek jej działań. Podstawowymi siłami napędowymi osobowości są głęboko osadzone potrzeby (żądania, życzenia, emocjonalne impulsy), odmienne u różnych jednostek. Ich odmienność dotyczy jakości, intensywności, sposobu gratyfikacji, wewnętrznych powiązań dotyczących rozmaitych potrzeb i popędów. Osobowość jest więc mniej lub bardziej trwałą organizacją nieświadomych potrzeb tkwiących w każdym człowieku.

Ważne miejsce w konstrukcie teoretycznym i postępowaniu badawczym twórców *The Authoritarian Personality* zajmuje podstawowa ideologia jednostki. Ideologia jest zorganizowanym syndromem opinii, postaw i wartości, a więc sposobu myślenia o człowieku i społeczeństwie. Można mówić o całościowej ideologii jednostki lub o jej ideologii w odniesieniu do różnych obszarów życia społecznego: polityki, ekonomii, religii, grup mniejszościowych itd., które to (obszary) pozostają odmienne u poszczególnych jednostek, tworząc jednak powiązane wzorce. Te z kolei są częścią zewnętrznie istniejącej, mającej obiektywny byt, szerszej ideologii społecznej. Ideologia społeczna określonego czasu staje się rezultatem zarówno %esów historycznych, jak i współcześnie rozgrywających się wydarzeń społecznych.

Badania przeprowadzone przez Adorno i jego współpracowników miały na celu odkrycie związku między ideologią jednostki i społecznymi czynnikami działającymi na nią w przeszłości. Osobowość odgrywa w tym związku rolę czynnika pośredniczącego. Wpływ ideologii społecznej przełamuje się przez osobowość. Jednostkowe poddawanie

się ideologii społecznej zależy przede wszystkim od psychicznych potrzeb danej osoby. Opinie, postawy i wartości jednostki są wyrażane słowami mniej lub bardziej otwarcie. W odniesieniu do takich problemów jak: grupy mniejszościowe lub bieżące sprawy polityczne stopień otwartości opinii zależy od sytuacji, w której znajduje się jednostka, od tego, co pragnie wyrazić i co myśli.

To, co ludzie mówią i co myślą, zależy w dużym stopniu od opinii większej liczby osób, wśród których egzystują, czyli od społecznie przyjętej ideologii. Wiadomo jednak, że jeżeli zmieni się „klimat ideologiczny", czyli zmieni się to, co Adorno i inni nazywają apelem, to pewne jednostki przyjmą nową wersję ideologii, włączając ją do swojego systemu poglądów, postaw i wartości. Jeżeli pojawi się antydemokratyczna propaganda, to pewne jednostki zaakceptują ją, zaczną powtarzać i podzielać, inne – zaś nie. Innymi słowy, jednostki różnią się między sobą stopniem uwrażliwienia np. na antydemokratyczną ideologię. Owa gotowość jest wyznaczona przez właściwości osobowości, które są znacznie bardziej trwałe niż zewnętrzne ideologie. Za pomocą autorytaryzmu próbowano wyjaśniać także inne reakcje ludzi i zjawiska społeczne, aniżeli te, na które zwracali uwagę autorzy *The Authoritarian Personality*.

W 1958 r. powstał przewodnik po literaturze dotyczącej osobowości autorytarnej (Christie i Cook 1958). Przegląd badań wskazuje na ogromną płodność teoretyczną pojęcia autorytaryzmu, na tkwiący w nim potencjał wyjaśniania zróżnicowanych odmian ludzkich przekonań, postaw i zachowań. Wielostronna i przez długi czas trwająca dyskusja spowodowała, że pojęcie autorytaryzmu zaczęto odnosić nie tyle do głęboko osadzonych potrzeb i dążeń, a więc według Adornowskiej koncepcji do psychoanalitycznie ujętej osobowości człowieka, co raczej do sposobu widzenia świata, do postaw i przekonań wzajemnie ze sobą powiązanych, mających tendencję do współwystępowania, układających się w pewien syndrom w postaci charakterystycznego typu mentalności. Tak ujęty autorytaryzm leży więc na pograniczu osobowości, kultury i struktury społecznej. Subiektywne widzenie rzeczywistości społecznej i charakterystyczne wobec tej rzeczywistości postawy wtopione są bowiem w schematy myślenia, sposoby reakcji i postawy narzucone przez wzory kulturowe, na których przyjęcie wpływają specyficzne cechy ludzi, ich pozycja społeczna i szeroko rozumiane warunki życia. Godny podkreślenia wydaje się także fakt, że poszczególne elementy autorytarnego syndromu są ze sobą powiązane, znając więc kilka z nich, można z dużym prawdopodobieństwem założyć, że wystąpią także pozostałe.

Zmodyfikowana wersja rozumienia autorytaryzmu (Koralewicz, 1987, 129), obejmuje następuje właściwości:

- silne podkreślanie relacji „dominacja–podporządkowanie";
- akceptacja przekonania, że światem i życiem ludzi rządzą siły niepoddające się kontroli;
- dyrektywa działania mówiąca o tym, że należy (wobec tego) szukać oparcia w autorytecie i identyfikacji z wąsko rozumianą wspólnotą („my–oni"), czego następstwem staje się brak tolerancji;

- tendencja do posługiwania się stereotypami;
- rygoryzm w reakcjach z innymi;
- respektowanie zewnętrznych wobec jednostki regulatorów zachowania;
- niechęć do tego, co subiektywne i niepowtarzalne;
- akceptacja panującego porządku i dążenia do stabilizacji.

Prekursorzy prac nad autorytaryzmem upatrywali go w psychoanalizie, stąd definiowanie go jako syndromu osobowości, uwarunkowanego głębokim, nie zawsze uświadomionymi, ukształtowanymi potrzebami. W toku badań na jakiś czas odrzucono perspektywę psychoanalityczną, sprowadzając problem bardziej do %esów kognitywnych bądź do różnych teorii społecznych. Doprowadziło to do zróżnicowania rozumienia konstruktu autorytaryzmu. Niezależnie jednak od jego genezy na fenomen ten można spojrzeć przez pryzmat konkretnych empirycznych badań, które pozwoliły rozpatrywać to zjawisko w kontekście określonych zmiennych demograficznych i postaw społeczno-politycznych.

Postawa autorytarna odnosi się do sposobu, w jaki dany człowiek postrzega postawy, przekonania oraz cały otaczający go świat. Według Jadwigi Koralewicz te trzy obszary, przenikając się, mają tendencję do współwystępowania, a także układają się w pewien syndrom w postaci charakterystycznego typu mentalności. Autorytaryzm w takim ujęciu leży zatem na granicy osobowości, kultury i struktury społecznej (Koralewicz, 1987).

4. Osoba Władimira Władimirowicza Putina

Władimir Władimirowicz Putin – sylwetka Prezydenta Federacji Rosyjskiej

Jedną z najbardziej intrygujących tajemnic współczesnej Rosji oraz świata jest pochodzenie i dzieciństwo obecnego prezydenta Władimira Władimirowicza Putina (ros. Владимир Владимирович Путин). Krystyna Kurczab-Redlich[8], dziennikarka i znawczyni problematyki rosyjskiej, na okładce książki *Wowa, Wołodia, Władimir* zamieściła taką zapowiedź „Nieznane fakty dotyczące Władimira Putina”[9]. Bibliografia nie mogła, nie miałby szans ukazać się w Rosji. Nie tylko dlatego, że dotyczy nie zawsze jasnych

[8] Krystyna Kurczab-Redlich (ur. 6 grudnia 1954 r. w Zabrzu) – polska dziennikarka i reportażystka, wieloletnia korespondentka w Rosji, autorka filmów dokumentalnych o Czeczenii. Ze względu na poruszane tematy nazywana bywa „polską Politkowską”.

[9] Najbardziej sensacyjna biografia roku. Historia życia Władimira Putina, którą czyta się jak kryminał. Autorka ujawnia nieznane na ogół fakty z życia prezydenta Rosji. Skąd wziął się w KGB, czy rzeczywiście wygrywał wybory, jak naprawdę rozpoczął wojnę w Czeczenii i w Ukrainie, jakie ma związki z Al-Kaidą i tzw. Państwem Islamskim, jak wiele osób wysłał na cmentarz; jakim był mężem, jakim jest ojcem i czy czuje się samotny?

meandrów polityki prowadzących Władimira Putina na szczyt władzy, ale także dlatego, że wyciąga na światło dzienne fakty, które rosyjski prezydent wolałby przemilczeć. Autorka bardzo krytycznie przedstawia polityczną karierę Władimira Putina. Nie kryje swojego negatywnego stosunku do przywódcy Rosji. Stawia go w gronie najpotężniejszych ludzi świata, ale jednocześnie pisze o nim: „cyniczny, bezwzględny, do celu dążący po trupach". Opisując kolejne etapy życia, zarysowuje portret psychologiczny Putina, tłumacząc niejako ten sposób przed czytelnikami wybory i decyzje, dzięki którym niedoszły sportowiec, zdolny szpieg KGB i sprytny polityk najpierw stanął na szczytach władzy, a potem zdołał się na nich utrzymać.

Autorka książki zwraca uwagę, „na charakter Putina szczególne wpływ miało jego trudne dzieciństwo". Co znamienne, sam prezydent Rosji niechętnie opowiada o pierwszych latach swego życia i opornie zagłębia się w szczegóły, ale co znacznie ważniejsze – zdaniem Kurczab-Redlich – „*świadomie w tym miejscu mija się z prawdą*".

„Początek życia *prezydenta* wyglądał zupełnie inaczej niż w oficjalnej biografii: nie ten ojciec, nie ta matka, nie to miejsce urodzenia, nie ta data" – czytamy w książce Kurczab-Redlich. Oficjalnie Putin przyszedł na świat w Leningradzie, czyli dzisiejszym Petersburgu, 7 października 1952 r., jako drugie dziecko Marii i Władimira Putinów. Tymczasem to nie w Leningradzie, „a w małej wiosce w Gruzji należy szukać prawdziwej matki rosyjskiego prezydenta" – wynika z ustaleń dziennikarzy, na które powołuje się autorka.

„Tak, jestem matką Wołodii" – wyznała w gruzińskiej gazecie „Alija" pomarszczona staruszka Wiera Nikołajewna z domu Putin mieszkająca w małej wiosce Metechi. Jak wynikało ze śledztwa reporterów, synek Wiery, Wołodia, który przyjechał do Metechi jako mały chłopiec i mieszkał wraz z matką i ojczymem, Grigorijem Osiepaszwilim, a potem tajemniczo zniknął, to Władimir Władimirowicz Putin. W Metechi wciąż żyją ludzie, którzy pamiętają małego Wowę:

> O tu, pod tym domem, gdzie mieszkał, często kucał, opierał się o ścianę i milczał. Taki biedny chłopczyk […]. Wiera go broniła, ale Gieorgij go bił, bił pasem. No i za kołnierz nie wylewał […]. Raz Wowa był zamknięty w domu, strasznie zmarzł i zaczął krzyczeć, a ściany tu cienkie: »*Ciociu Lilo, pomóż! Strasznie mi zimno!*«**.** Smutne to było"

– Kurczab-Redlich przytacza w książce wypowiedzi dawnych sąsiadów rodziny Osiepaszwilich. Wspomniany wcześniej Gieorgij Osiepaszwili był żołnierzem. Wiera, matka Putina, poznała go w Taszkiencie, gdzie wyjechała po zdobyciu tytułu technika elektromechanika. Zrobił na niej duże wrażenie. Zakochana w przystojnym Gruzinie zgodziła się pojechać z nim do jego rodzinnej wsi. Kilkuletniego syna zabrała ze sobą. Tam chłopiec szybko nauczył się słów, które określiły jego status w lokalnej społeczności – „nabiczwari, biezrodnyj, bękart. W pocerowanych rzeczach chodził […]. Kupowałam mu podręczniki. Im ciężko było. Mówiłam jego matce, że jeśli oddałaby go do adopcji, chętnie wezmę. Bardzo go było żal. Przylgnął do mnie jak kociak" – przytacza Kurczab-Redlich słowa nauczycielki małego Wowy. „Bywało, że Goga kijem mu przyłożył i z domu na

chłód wygnał, a i na ubranie skąpił, bo u nich się nie przelewało" – wspomina z kolei sąsiad Mamuko i jak dodaje, na ulicy można było usłyszeć, że „przytaszczyła Wierka bękarta, a od kogo – nie pamięta".

Według dziennikarskich ustaleń Grigorij Osiepaszwili nie był jednak biologicznym ojcem małego Wowy. Był nim Płaton Priwałow, którego Wiera Nikołajewna Putin poznała, kiedy uczęszczała do Technikum Mechanizacji Rolnictwa w miasteczku Oczer na Uralu. Związek nie przetrwał, bo Wiera odkryła, że Płaton utrzymywał przed nią w tajemnicy fakt, że ma żonę. We wrześniu 1950 r. przyszedł na świat owoc tego niespełnionego związku – mały Wowa.

Gruzja to kraj konserwatywny, przywiązany do prawosławnych wartości. Władimir był nękany ze względu na swoje pochodzenie, w końcu był nieślubnym dzieckiem, a jego ojciec pozostawał nieznany. Mały Władimir nie był mile widziany w domu Georgiosa Osipaszwilego. Jego ojczym nie wyrażał chęci, aby go utrzymywać i wychowywać. W końcu pozbył się chłopaka. Młody Putin miał niecałe 10 lat, kiedy siostra Gieorgija w tajemnicy przed Wierą wywiozła go i zostawiła w Tbilisi, w domu pewnego bezdzietnego majora. Jednak Vieira Nikolaevna odnalazła syna i oboje pojechali do jej rodziców na Ural. Tam miało rozpocząć się jego nowe życie. Nistety, Wiera Nikołajewna wróciła z powrotem do Metechi, do dwóch córek oraz męża, który już słał za nią telegramy, domagając się powrotu i grożąc sprowadzeniem siłą, przez milicję. „*Wowka strasznie płakał, kiedy odchodziłam. Serce mi pękało, ale nawet go nie przytuliłam.* Jednak w najstraszniejszym koszmarze nie mogłoby mi się przyśnić, że żegnam się z nim na zawsze" – opowiadała sędziwa kobieta w 2003 r., w filmie *Putin's Mama* holenderskiej dokumentalistki Ineke Smits[10].

Wowa w 1956 r. trafił do małżeństwa Władimira Spiridonowicza Putina (fotografia 1) i Maria Iwanownej Putiny (fotografia 2). To był już koniec dziecięcej tułaczki. Trafił do ludzi, którzy zapewnili mu w końcu stabilizację. Wychowywali go dosyć surowo. Nieraz był bity przez Władimira Spiridonowicza, ale w nowym domu niczego mu w zasadzie nie brakowało. Obecnie to Władimira Spiridonowicza Putina i Marię Iwanowną prezydent Putin wskazuje jako swoich biologicznych rodziców.

[10] Ineke Smits – producent filmowy, ur. 1960 r., Rotterdam, Holandia.



Fotografia 1. Władimir Spirydonowicz Putin / Wikimedia Commons



Fotografia 2. (1958) przedstawia Wowę z „oficjalną" matką.
Blondwłosy Wowa bez koszulki w upalny dzień siedzi na jej kolanach.

Kurczab-Redlich nie skupia się jednak wyłącznie na dzieciństwie Putina. Ten epizod stanowi zaledwie punkt wyjścia, który ma uzasadniać skomplikowany charakter rosyjskiego przywódcy i często okazywany brak litości dla politycznych przeciwników. Reporterka rozprawia się z prezydentem Rosji, wytykając mu działania, „które u polityka zachodniej demokracji z pewnością nie zostałyby puszczone w niepamięć. To między innymi wojna w Czeczenii, połączona z brutalną pacyfikacją Groznego, to również tajemnicze działania służb specjalnych sprzyjające obecnemu gospodarzowi Kremla". To wreszcie także lista ofiar, jak zaznacza autorka, „których zgon jest łączony z Władimirem Putinem*, a także* zmarłych nienaturalną śmiercią w niejasnych okolicznościach". Lista niepełna. Niemal 40 osób wymienionych z imienia i nazwiska, wśród których znajdują się szpiedzy, wojskowi, biznesmeni i politycy. Do nich dolicza ofiary działań wojennych i zamachów, do których doszło za rządów Putina. W sumie prawie 37 tys. zabitych.

Anna Politowska[11], już w 2005 r. napisała:

dlaczego go [Putina] nie lubię? Nie znoszę go za tę jego rzeczowość gorszą od zbrodni; za jego cynizm, za rasizm, za kłamstwa, za gaz, którego użył przy oblężeniu teatru na Dubrowce; za rzeź niewiniątek, która trwała przez całą jego pierwszą kadencję. […] Mordowanie dzieci nie wybiło ludziom z głów podejmowania prób przedłużenia jego kadencji do dziesięciu lat. Działają w tym kierunku, tworząc nowe, proputinowskie ruchy młodzieżowe na podstawie instrukcji z Kremla. Zastępcą szefa kancelarii Putina jest niejaki Władisław Surkow, uznany w Rosji nestor public relations. Człowiek ten przędzie pajęczyny tkane z czystego fałszu, z kłamstw zastępujących rzeczywistość, ze słów zamiast czynów. Obecnie panuje wielka moda na fałszywe ruchy polityczne, tworzone na mocy kremlowskich dyrektyw. Nie chcemy, by Zachód podejrzewał, że mamy system monopartyjny, że nie ma u nas pluralizmu i ponownie popadamy w autorytaryzm. Nagle pojawiają się grupy o nazwach: Maszerują Razem, Śpiewajmy Społem, Na rzecz Stabilności albo inne jeszcze wersje ruchu pionierów z czasów Związku Radzieckiego dni ostatnich. [...] Nie znoszę go, gdyż on nie lubi ludzi. On nami pogardza. Widzi w nas środek do osiągania własnych celów, do utrzymania osobistej siły – i nic poza tym. W związku z tym jest przekonany, że może z nami uczynić, co mu się żywnie podoba, że może z nami grać w sposób, który mu będzie pasował. My jesteśmy nikim, gdy tymczasem ten, któremu zrządzenie przypadku umożliwiło wdrapanie się na szczyt państwowego gmachu, jest dzisiaj Carem i Bogiem. Mieliśmy już w Rosji przywódców o takich zapatrywaniach. Prowadziło to do tragedii, rozlewów krwi na wielką skalę, wojen domowych. Nie chcę, żeby to się powtórzyło. Właśnie dlatego tak serdecznie nie znoszę tego typowego sowieckiego czekisty, co to na Kremlu dumnie kroczy po czerwonym dywanie ku rosyjskiemu tronowi. (Politkowska, 2005, 83–85).

Władimir Władimirowicz Putin – oficjalna wersja biografii, kariera polityczna

Oficjalna wersja biografii Władimira Władimirowicza Putina, tak jak już wspomniano, jest inna od tej prawdziwej. Urodził się 7 października 1952 r. (jest o dwa lata młodszy) w Leningradzie, czyli dzisiejszym Petersburgu, jako drugie dziecko Władimira Spirydonowicza Putina[12] i Marii Iwanowny. Edukację rozpoczął w 1960 r., a przez pierwsze cztery klasy przebywał pod opieką nauczycielki po kursach wieczorowych. Miał problemy w szkole – z powodu awantur został wykluczony z grona pionierów. W 1975 r. ukończył studia na Wydziale Prawa Państwowego Uniwersytetu w Leningradzie. W trakcie studiów wstąpił do Komunistycznej Partii Związku Radzieckiego. Już podczas stu-

[11] Anna Stiepanowna Politkowska (ur. 30 sierpnia 1958 r. w Nowym Jorku, zm. 7 października 2006 r. w Moskwie – zamach) – rosyjska dziennikarka niezależna pochodzenia ukraińskiego, znana z krytycznego stosunku do administracji Putina oraz prowadzonej przez niego wojny w Czeczenii.

[12] **Władimir Spiridonowicz** w czasie II wojny światowej służył w NKWD. Kurczab-Redlich nazywa go *„krewnym rodziny Putinów z Uralu"*, zaznaczając, że ustalenie dokładnego pokrewieństwa jest dziś niemożliwe. Dodaje jednak, że Putinowie z Leningradu mieli wcześniej dwoje dzieci i ogromną rodzinną tragedię za sobą. Ich pierwszy syn zmarł na początku wojny. Drugiego zabił dyfteryt w czasie trwającej 2,5 roku niemieckiej blokady Leningradu.

diów został zauważony przez agentów KGB[13] jako kandydat do służby. W 1984 r. został wysłany do szkoły szpiegowskiej w Moskwie. Po ukończeniu studiów rozpoczął pracę w KGB jako oficer operacyjny (fotografia 3). W latach 1985–1990 służył na terytorium Niemieckiej Republiki Demokratycznej, gdzie miał zajmować się werbowaniem tajnych współpracowników.



Fotografia 3. Władimir Putin w mundurze KGB/ Wikimedia Commons

W 1990 r. powrócił do Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich i objął stanowisko doradcy rektora w Leningradzkim Uniwersytecie Państwowym do spraw zagranicznych. W tym samym roku rozpoczął współpracę z przewodniczącym Rady Miejskiej Leningradu Anatolijem Sobczakiem. Po wyborze Sobczaka na stanowisko mera Leningradu (przemianowanego na Petersburg) Putin objął stanowisko przewodniczącego Komitetu Spraw Zagranicznych w urzędzie mera miasta. W trakcie trwania puczu moskiewskiego, 20 sierpnia 1991 r. wystąpił ze służby w KGB. W latach 1992–1996 pełnił funkcję zastępcy mera Petersburga, odpowiedzialnego za kontakty międzynarodowe i inwestycje zagraniczne. Dzięki swojej pozycji miał możliwość nawiązania licznych kontaktów z osobami najwyżej postawionymi w państwie. W sierpniu 1996 r. został powołany do pracy w administracji prezydenta Rosji Borysa Jelcyna. objął stanowisko zastępcy szefa administracji nieruchomościami prezydenta, a w 1997 r. zastępcy szefa administracji prezydenta i szefa Głównego Zarządu Kontroli. Od maja do lipca 1998 r. był pierwszym zastępcą szefa administracji prezydenta. Od lipca 1998 r. do sierpnia 1999 r. był szefem Federalnej Służby Bezpieczeństwa (sukcesorki KGB). Od marca 1999 r. był jednocześnie sekretarzem Rady Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej.

W ciągu kilku lat pracy w centralnej administracji Federacji Rosyjskiej szybko zdobył zaufanie najważniejszych osób w państwie. Dzięki poparciu m.in. Anatolija

[13] Komitet Bezpieczeństwa Państwowego przy Radzie Ministrów ZSRR – KGB ZSRR– utworzony w 1954 r. po likwidacji MGB organ państwowy przy Radzie Ministrów ZSRR kierujący siłami bezpieczeństwa wewnętrznego (policja polityczna, wojska wewnętrzne i wojska ochrony pogranicza) i zewnętrznego (wywiad i kontrwywiad, aparat dywersyjno-szpiegowski).

Czubajsa i Borisa Bieriezowskiego 9 sierpnia 1999 r. został powołany na stanowisko premiera. Od 31 grudnia 1999 r., po rezygnacji Jelcyna ze stanowiska prezydenta, Putin pełnił obowiązki prezydenta Rosji (zgodnie z art. 92 ust. 3 Konstytucji Federacji Rosyjskiej). W wyborach prezydenckich, które odbyły się 26 marca 2000 r. został wybrany na stanowisko głowy państwa, a 4 marca 2012 r. został ponownie wybrany na prezydenta Federacji Rosyjskiej. Prezydentem FR był przez dwie kadencje w latach 2000–2008, a w 2012 r. po czteroletniej przerwie, gdy sprawował urząd premiera, zasiadł na Kremlu po raz trzeci. Konstytucja Rosji zabrania pełnienia urzędu głowy państwa przez więcej niż dwie kadencje z rzędu. Tak więc 7 maja 2012 r. został zaprzysiężony i tym samym objął urząd prezydenta. 18 marca 2018 r., w kolejnych wyborach prezydenckich, Putin wygrał i 7 maja po raz czwarty został zaprzysiężony na sześcioletnią kadencję na prezydenta Federacji Rosyjskiej. Po uroczystości w Wielkim Pałacu Kremlowskim, dawnej rezydencji carów, oficjalnie rozpoczął swą czwartą kadencję na stanowisku szefa państwa, która potrwa do 2024 r. Przysięgę prezydencką Putin złożył w obecności 3,5 tysiąca gości – członków rządu, parlamentarzystów, sędziów Sądu Konstytucyjnego, urzędników państwowych, przedstawicieli duchowieństwa. Uroczystość odbyła się w Sali Andriejewskiej Kremla – sali tronowej carów Rosji. Trzymając prawą rękę na konstytucji Federacji Rosyjskiej, Putin wypowiedział 33 słowa przysięgi, zobowiązując się do respektowania praw i swobód człowieka i obywatela, ochrony konstytucji, bronienia suwerenności, bezpieczeństwa i integralności terytorialnej kraju. Przysięgę tę Putin złożył po raz czwarty. Podobnie jak w poprzednich latach, po złożeniu przysięgi odebrał na Placu Soborowym na Kremlu defiladę Pułku Prezydenckiego i wziął udział w nabożeństwie.

Według znanego polskiego historyka, Hieronima Grala[14], opisującego początki kariery politycznej Władimira Putina, „siłą jego było to, że przychodził znikąd i nie był powiązany z najbardziej znienawidzoną grupą społeczną, czyli oligarchami. Było też zapotrzebowanie na człowieka trzeźwego, niepijącego" (Grala, Jurasz 2023).

W rozmowie z dziennikarzami w 2000 r. prezydent Rosji tak scharakteryzował swoją karierę:

W gruncie rzeczy moje życie jest bardzo proste, całe jak na dłoni: Skończyłem szkołę, poszedłem na uniwersytet. Uniwersytet skończyłem – do KGB. KGB skończyłem – znowu na uniwersytet. Z uniwersytetu – do Sobczaka. Od Sobczaka – do Moskwy, do Kancelarii Prezydenta. Potem – do Administracji Prezydenta. Potem – do FSB. Potem mianowali mnie premierem. Teraz pełnię obowiązki prezydenta. To wszystko! – Były chyba jakieś szczegóły? – dziennikarze. – No, były… (Nowik, 2017).

[14] Hieronim Czesław Grala (ur. 30 maja 1957 r. w Siedlcach) – polski historyk, badacz dziejów Rusi, dyplomata, m.in. członek Polsko-Rosyjskiej Komisji Historycznej PAN-RAN (obecnie: Komisja Historyków Polski i Rosji), Komisji Bizantynologicznej PAN (do 1999); Redaktor serii *Monumenta historica res gestas Europae Orientalis illustrantia*. Fontes XV–XVII saec. (Warszawa–Moskwa, od 1995); kierownik Komisji „Polono-Russica" od 2011. Od 2011 r. profesor honorowy Moskiewskiej Akademii Ekonomiki i Prawa (MAEL). W latach 2000–2009 w służbie dyplomatycznej – radca Ambasady RP w Federacji Rosyjskiej (I radca od 2007 r.). Był dyrektorem Instytutu Polskiego w Petersburgu (2000–2005) i dyrektorem Instytutu Polskiego w Moskwie (2005–2009). Zajmuje się Rusią średniowieczną i nowożytną.

Cały świat, każdy z nas zadaje sobie wile pytań związanych z wojną na Ukrainie. Czego właściwie chce dziś Putin?

Czy rzeczywiście dąży do zmiany Ukrainy w rosyjskiego satelitę, ryzykując nawet otwartą wojnę z Zachodem? Czy może tylko udaje, by wytargować w drodze negocjacji ustępstwa ze strony Stanów Zjednoczonych i NATO? A może prowadzi hazardową grę, która ma prowadzić do wzrostu cen ropy i gazu i zapełnić rosyjski skarbiec miliardami dolarów? (Orłowski 2022)



Fotografia 4. Władimir Putin z rodziną / Wikimedia Commons

Władimir Putin w 1983 r. poślubił Ludmiłę, z którą – według doniesień medialnych – rozstał się w 2013 r. Z tego związku ma dwie córki – Jekaterinę i Marię (fotografia 4). Ludmiła „była całkowicie ubezwłasnowolniona, nie miała prawa głosu w żadnej kwestii, nawet jeśli chodzi o imię dziecka. Z przecieków z okresu niemieckiego wiemy, że to była ofiar*ą* przemocy. Putin ją po prostu lał – to właśnie w tej kwestii interweniowali jego przełożeni, którzy obecnie zajmują poważne stanowiska w państwie" – *mówił prof. Grala*. Ekspert dodał, że Ludmiła „miała problem z alkoholem, przez co Putin często nie pokazywał się w jej towarzystwie. – Ona zaczęła od niego fizycznie odstawać, puchnąć. Putin bardzo dbał o swoją formę i ubiór. Ona odżyła dopiero po rozwodzie. Wygląda dziś młodziej, niż w momencie rozstania z Putinem" – ocenił historyk (Opas 2023).

5. Badania własne

Badania przeprowadzono wśród 142 studentów Akademii Mazowieckiej w Płocku (87 kobiet – 61,3% badanych i 55 mężczyzn – 38,7% badanych, 85% to studenci w wieku 21–23, 98% to osoby pełnosprawne).

Badania nie dotyczyły postaw studentów Akademii Mazowieckiej w Płocku wobec przyczyn wojny, polityki wewnętrznej Polski (np. problemu, czy Polskę „stać na uchodźców"), wobec Rosji i wojny („nie należy drażnić Rosji, gdyż posiada ona broń nuklearną,

powinniśmy promować pokój za wszelką cenę – nawet za cenę ustępstw terytorialnych Ukrainy, powinniśmy zaprzestać dostarczania broni, bo to podpala dalej konflikt, który nie ma z nami żadnego związku") itp., ale wobec osoby Władimira Władimirowicza Putina, prezydenta Federacji Rosyjskiej – „Hitlera naszych czasów"[15].

W badaniu oparto się na definicjach postawy amerykańskiego psychologa Louisa Thurstona oraz psychologa polskiego pochodzenia, należącego do grupy pionierów polskiej psychologii społecznej, Stanisława Mika, który sformułował definicję postawy – „względnie trwały stosunek emocjonalny lub oceniający do przedmiotu lub dyspozycja do występowania takiego stosunku, wyrażająca się w kategoriach pozytywnych, negatywnych lub neutralnych" (Mika 1981, 116). Louis Thurstone przez postawę rozumiał „stopień pozytywnego lub negatywnego natężenia uczucia względem jakiegoś przedmiotu, osoby" (Mika 1981, 113).

Metody oraz narzędzia badawcze, którymi posłużono się w badaniach to: skala do pomiaru autorytaryzmu (autorytatywny kontra autorytarny), stosowana już w Polsce przez Jadwigę Koralewicz – polskiego profesora socjologii (1987)[16]. Wobec braku gotowych narzędzi służących do pomiaru postawy wobec osoby Putina zdecydowano się na budowę kwestionariusza o charakterze eksperymentalnym, któremu towarzyszy krytyczna postawa ze strony badacza[17]. Kwestionariusz oprócz pytań posiadał metryczkę (wiek, płeć, wykształcenie, miejsce zamieszkania i pytania: „Czy w XXI wieku stać nas na wybaczenie, wyrozumiałość wobec inwazji Rosji na Ukrainę, wobec ludobójstwa[18] Ukraińców, których dopuszcza się Putin?"; „Jaki jest Twój stosunek do kary śmierci?"; „Oceń stopień swojej religijności".

[15] Minister obrony Ukrainy Ołeksij Reznikow powiedział, że Władimir Putin jest „Hitlerem XXI w." i oskarżył rosyjskie wojska o popełnienie ludobójstwa w Mariupolu (Malinowski 2022).

[16] Spośród pięćdziesięciu siedmiu stwierdzeń wchodzących w skład skali autorytaryzmu, pierwotnie do polskiej skali wyodrębniono dwanaście stwierdzeń. (Koralewicz 1987, 160). Obecnie polska skala autorytaryzmu składa się z jedenastu pozycji. W każdej z nich występuje pewne stwierdzenie, wobec którego badany ma zająć stanowisko, zaznaczając je na pięciostopniowej skali z opisanymi wszystkimi punktami: od 1 (zdecydowanie się nie zgadzam) do 5 (zdecydowanie się zgadzam). Wśród jedenastu stwierdzeń pięć dotyczy stosunku osoby badanej do różnego typu autorytetów: rodziców, ekspertów, kierowników, władzy. Pozostałych sześć bada stosunek do ludzi słabych i silnych, przestępców seksualnych itd.

[17] Przy budowie kwestionariusza poczyniono dwa zasadnicze założenia. Pierwszym z nich była: postawa wobec Putina jako główna mierzona zmienna, zaś drugim: skale opisujące poszczególne obszary, w których postawa ta się przejawia. Obszary, jakie wyodrębniono przy badaniu postawy wobec osoby Putina, powstały po analizie książek, artykułów dotyczących prezydenta Rosji. Do każdego z obszarów ułożono po trzy pytania. Do ostatecznej wersji skali trafiło dwanaście pozycji. Tworzą one cztery obszary tematyczne: Putin – człowiek o „wyjątkowej osobowości", wpływ Putina na nasze zachowania, autorytet płynący z osobowości Putina, Putin jako polityk. Stopień, w jakim badani zgadzają się z przedstawionymi stwierdzeniami, określony był na siedmiostopniowej skali: od „zdecydowanie nie", do „zdecydowanie zgadzam się".

[18] 14 kwietnia 2022 r. Rada Najwyższa Ukrainy uznała działania Federacji Rosyjskiej w czasie zbrojnej agresji Federacji Rosyjskiej na Ukrainę za ukraińskie ludobójstwo[1][2]. Parlament Ukrainy zaapelował do społeczności międzynarodowej o uznanie rosyjskiego ludobójstwa na Ukrainie, a także zbrodni przeciwko ludzkości i zbrodni wojennych na Ukrainie.

Podsumowanie

Natężenie autorytaryzmu w badanej grupie studentów nie było zbyt wysokie. Zgodnie z wcześniejszymi badaniami prowadzonymi w Polsce przez Jadwigę Koralewicz było ono wyższe wśród osób mieszkających na wsi i wśród kobiet (Koralewicz 1987). Podobnie miało to miejsce w naszym przypadku (25% badanych – mieszka na wsi, 75% w mieście – od 10 do 200 tys., 52% badanych stanowiły studentki).

Na podstawie wyników badań nie został potwierdzony fakt, iż poziom autorytaryzmu ma wpływ na postawy studentów wobec osoby Putina. Prawie każdy z badanych (98%) nie uznał prezydenta Federacji Rosyjskiej, za Osobę, o „wyjątkowej osobowości", mającą wpływ na ich zachowania, za autorytet, z którym mogliby się identyfikować, naśladować i go podziwiać.

Według opracowań autorytaryzm prezentowany przez Putina jest bardzo niebezpieczny, ponieważ rodzi agresję, nienawiść i niezrozumienie dla osób mających odmienne poglądy, gromadzi ludzi – o podobnym wzorcu osobowym. Lektura wyników badania prowadzi bezpośrednio do wniosku, że „putinowska" propaganda nie ma wpływu na postawy studentów Akademii Mazowieckiej w Płocku. Putin nie cieszy się dobrą opinią wśród studentów ani jako mąż, ojciec, ani też jako polityk. Nie ufa przywódcy Rosji 97% respondentów.

Aż 90% badanych studentów zadeklarowało się jako osoby wierzące i praktykujące. Zaledwie 5% opowiedziało się za możliwością stosowania kary śmierci, ale tylko za najcięższe przestępstwa, a pozostała część – 95%, wyraziła swój sprzeciw. Jednak w przypadku persony odpowiedzialnej za wojnę na Ukrainie, za bombardowanie obiektów cywilnych, za zbrodnię ludobójstwa, za zbrodnię wojenną polegającą na bezprawnej deportacji ludności cywilnej z okupowanych obszarów Ukrainy, w tym dzieci, za kradzieże *et cetera* – 95% badanych zmieniłby swoje zdanie, postawę i opowiedziało się za przywróceniem kary śmierci i wykonania jej na osobie Władimira Władimirowicza Putina, prezydenta Federacji Rosyjskiej.

Wyniki przeprowadzonych badań pokazały wiele innych ciekawych i interesujących odkryć, nie wszystkie zostały opisane, nie wszystkie zinterpretowane, jednakże znajdą one swoje miejsce w następnym artykule.

Bibliografia:

Adorno, Theodor W. 2010. *Osobowość autorytarna*, tłum. Marcin Pańków. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

Allport, Gordon W. 1935. Attitudes, w. C. Murchison (ed.). *Handbook of Social Psychology.* Clark University Press, 798–844.

Altemeyer, Bob. (1981). *Right Wing Authoritarianism*. Winnipeg: University of Manitoba Press.

Argyle, Michael. 1991. *Psychologia stosunków międzyludzkich.* Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Aronson, Eliot. 1998. *Człowiek istota społeczna,* tłum. Józef Rokicki. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

Aronson, Eliot i Timothy D. Wilson i Robin M. Akert. 1997. *Psychologia społeczna. Serce i umysł*, tłum. Anna Bezwińska i in. Poznań: Wydawnictwo Zysk i S-ka.

Âvlinskij, Grigorij A. 2006. Pierwsze wirtualne mocarstwo: Rosja zmierza prosto do autorytaryzmu drogą wyznaczoną przez Borysa Jelcyna. *Wprost*, 28, 86–87.

Bieliaszyn, Wiktoria. 2023. *Ochroniarz Putina: Prezydent Rosji to zbrodniarz wojenny.* [dostęp: 05.04.2023]. https://wyborcza.pl/7,75399,29633807,ochroniarz-putina-prezydent-rosji-to-zbrodniarz-wojenny.html?_ga=2.213823510.389097518.1681243293-1793463436.1679258847

Cialdini, Robert B. 2006. *Wywieranie wpływu na ludzi: teoria i praktyka*, tłum. Bogdan Wojciszke. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.

Domachowski, Waldemar. 2000. *Przewodnik po psychologii społecznej.* Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

Domańska, Maria i Andrzej Wilk. 2022. *Rosyjski atak na Ukrainę.* [dostęp: 7.07.2022]. https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2022-02-24/rosyjski-atak-na-ukraine-24-lutego-godz-900

Fromm, Erich. (1941/2001). *Ucieczka od wolności,* tłum. Olga i Andrzej Ziemilscy. Warszawa: Czytelnik.

Gabennesch, Howard. 1972. Authoritarianism as World View. *American Journal o f Sociology*, 77 (5), 857–875.

Gerrig, Richard J. i Philip J. Zimbardo. 2012. *Psychologia i życie,* tłum. Józef Radzicki i in. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

Grala, Hieromin i Witold Jurasz. 2023. *Wataha Putina.* Wydawnictwo: Czerwone i Czarne.

Grzywak-Kaczyńska, Maria. 1975. *Psychologia dla każdego.* Roz. Postawy jako nabyte sposoby ustosunkowania się emocjonalnego do osób, rzeczy, sytuacji, idei itp. Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX.

Koralewicz, Jadwiga. 1987 *Autorytaryzm, lęk, konformizm: analiza społeczeństwa polskiego końca lat siedemdziesiątych*. Wrocław: Ossolineum.

Korzeniowski, Krzysztof. 2002. Autorytaryzm i jego psychopolityczne konsekwencje. W. *Psychologia polityczna*. red. Krystyna Skarżyńska, 59–81. Poznań: Wydawnictwo Zysk i S-ka.

Korzeniowski, Krzysztof. 1996. Autorytaryzm a postawy i zachowania wyborcze Polaków. *Kultura i Społeczeństwo*, 2, 149–162.

Kurczab-Redlich, Krystyna. 2014. Putin: groźny, bezwzględny, zły. *Wprost*, 13, 24–26.

Kurczab-Redlich, Krystyna. 2016. *Wowa, Wołodia, Władimir. Tajemnice Rosji Putina*. Warszawa: Wydawnictwo W.A.B. – Grupa Wydawnicza Foksal.

Malinowski, Przemysław. 2022. *Minister obrony Ukrainy: Władimir Putin to Hitler naszych czasów.* [dostęp: 17.03.2023]. https://www.rp.pl/konflikty-zbrojne/art35882181-minister-obrony-ukrainy-wladimir-putin-to-hitler-naszych-czasow.

Mądrzycki, Tadeusz. 1977. *Psychologiczne prawidłowości kształtowania się postaw.* Warszawa: Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne.

Mika, Stanisław. 1981. *Psychologia społeczna.* Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

Miller, Joanna i Kazimierz M. Słomczyński, Ronald J. Schoenberg. 1981. Assessing Comparability of Measurement in Cross-National Research: Authoritarian-Conservatism in Different Sociocultural Settings. *Social Psychology Quarterly*, 44 (3), 178–191.

Nowak, Stefan. 1973. Pojęcie postawy w teoriach i stosowanych badaniach społecznych. w. *Teorie postaw, red.* Stefan Nowak, 17–87. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

Nowik, Mariusz. 2017. *Tajne dzieciństwo Władimira Putina. Matka, której się wyparł i okrutny ojczym. „Bywało, że kijem przyłożył"*. [dostęp: 23.02.2023]. https://wiadomosci.dziennik.pl/historia/ksiazki/artykuly/540762,tajne-dziecinstwo-putina-wowa-wolodia-wladimir-krystyna-kurczab-redlich-recenzja-biografia-prezydenta-rosji.html

Opas, Radosław. 2023. *Na jaw wychodzą sekrety Putina. „Taka lista istnieje"*. [dostęp: 18.03.2023]. https://wiadomosci.wp.pl/sekrety-putina-tak-dyktator-przejmowal-wladze-w-rosji-6877059608832800a

Orłowski, Witold M. 2022. *Trzy liczby, które mogą tłumaczyć zachowanie Putina.* [dostęp: 26.01.2022]. https://www.rp.pl/opinie-ekonomiczne/art19327811-orlowski-trzy-liczby-ktore-moga-tlumaczyc-zachowanie-putina

Politkowska, Anna. 2005. Car i jego premierzy. *Wprost*, 35, 83–85.

Politkowska, Anna. 2012. *Rosja Putina*, tłum. Tristan Korecki. Warszawa: Wydawnictwo Studio EMKA.

Przeworski, Adam. 2017. A Conceptual History of Political Regimes: Democracy, Dictatorship, and Authoritarianism. *Studia Socjologiczno-Polityczne, Seria Nowa* 2 (07), 9–30.

Radkiewicz, Piotr. 2012. *Autorytaryzm a brzytwa Ockhama.* Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.

Reber, Arthur S. i Emily S. Reber. 2008. *Słownik psychologii.* Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.

Reykowski, Jarosław. 1997. Czy agresja i przemoc to immanentne składniki ludzkiej natury, W. *Dylematy współczesnej cywilizacji a natura człowieka*. red. Janusz Reykowski i Tadeusz Bielicki, 61–74. Poznań: Wydawnictwo Zysk i S-ka.

Skarżyńska, Krystyna. 1999. Autorytaryzm i jego psychologiczne konsekwencje. W. *Psychologia polityczna,* red. Krystyna Skarżyńska, 50–62. Poznań: Wydawnictwo Zysk i S-ka.

Spencer, Herbert. 1886. Systemat filozofii syntetycznej. t. 1. *Pierwsze zasady,* tłum. Józef Karol Potocki. Warszawa: „Głos" (t. 1, s. 1, i).

Stone, William. F. and Laurence D. Smith, L. D. (1993). Authoritarianism: Left and Right. w. *Strength and Weakness*, red. William F. Stone and Richard Christie and Gerda Lederer, 144–156. New York, NY: Springer-Verlag.

Tokarczyk, Roman A. 2010. Autorytaryzm: dociekanie istoty pojęcia. *Historia i Polityka: Wiek XX*. 2009/2010, 2/3, 33–57.

Informacje o autorze:
Dariusz J. Szadkowski – doktor nauk społecznych w zakresie psychologii, adiunkt w Akademii Mazowieckiej w Płocku (Polska), absolwent studiów magisterskich na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie na kierunku psychologia; czteroletnich studiów doktoranckich na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II w Lublinie. Zainteresowania naukowe: psychologia społeczna, psychologia emocji i motywacji (dotyczą m.in. poznania motywacyjnych i emocjonalnych mechanizmów aktywności twórczej w podejściu egalitarnym ludzi starszych i ich zadowolenia z życia), zagadnienia pedeutologiczne, a zwłaszcza edukacja psychologiczna nauczycieli.

Kontakt:
e-mail: d.szadkowski@mazowiecka.edu.pl
Adres korespondencyjny: Wydział Nauk Humanistycznych i Informatyki Akademii Mazowieckiej w Płocku, ul. K.I. Gałczyńskiego 28, 09–400 Płock.